

בני-אור ובני-חושן

אילו הייתי מבוגר בחמישים שנים, בוודאי הייתי מתגייס ב-1936 לבריגדה הבינלאומית שלחמה בספרד. מכיון שהייתי רק בן 12, זה נמנע ממני. כמו כמעט כל בני היישוב היהודי בארץ, ומילוני בני-אדם בכל היבשות, עקבתי אחרי המאבק מרחוק, בהתרגשות יומיומית.

בשביילנו לא היה כל ספק: זאת היתה מלחמה של בני-אור כבני-חושן. בצד האחד — שוחרי-החופש ואנשי-הצדק, האידיאליסטים יפי-הנפש, ובצד השני המיפלצת הפאשיסטית הרצחנית.

שרנו את שירי הרפובליקה, הגויים ונחשושיה-החלטה, והם עשויים להביא דעות לעינינו עד עצם היום הזה. הם עולים מחדש בערבינוסטלוגיה, כאשר בני-דורי הוצים להיזכר בנעוריהם האבודים. שרנו אותם גם בצאתנו למלחמת-העצמאות שלנו, תוך התאמת המילים לקרבות שלנו:

פראנקו

בתחית שכונת-התיקוה יש בניין אחד, עזוב... במשך השנים למדנו יותר על התקופה הזו, והאגדה קצת דתה. עתה באה הסדרה הבריטית, שהוקרנה בטלוויזיה שלנו, והטילה אור בהיר ואכזרי על מה שקרה באמת.

המתנה של פראנקו נשאר שחור כפי שהיה, אם כי מעניין להיווכח שפראנקו לא היה בעצם פאשיסט אמיתי, אלא רק השתמש בטכניקה ובסמלים של הפאשיזם כדי לבצר דיקטטורה אישית, ימנית-שמרנית-דתית.

לזכותו של פראנקו יש להזכיר כי רימה את אדולף היטלר במשך כל שנות מלחמת-העולם, והצליח להשתמש מכל תביעותיו להיכנס למלחמה. הרבה יהודים הצליחו לברוח מאירופה הנוצרת דרך ספרד ופורטוגל. וגם מצננו בארץ היה קשה יותר, אילו יכלו הגייסות הנאציים לעבור דרך ספרד ולכבוש את גיברלטר — תוכנית שעלתה לא פעם בצמרת הנאצית.

אך הגילויים העיקריים נוגעים למחנה הרפובליקאי, זה שהיה כולו אור. הסדרה מתארת מה שהיה יודע עד כה רק למעטים: כי מאחרי הקווים של הצבא הרפובליקאי סערה מלחמת-אחים מתמרת. הקומוניסטים הספרדיים, שסגרו לסטאלין, התנהגו בספרד בריוק כמו הנריהם ברוסיה: הם ריכזו בלי רחמים את מי שלא הסכים עימם, הוציאו-להורג כסיונות, עצרו ועינו אנארכיסטים, טרוצקיסטים וכל האחרים. כדרכם בכל מקום, כל עוד היו חלשים הם הושיטו ירי-אחים לחזית עממית, וברגע שצברו די כוח חיסלו את שותפיהם באכזריות שלא נפלה במאומה מו של הפאשיסטים בצד השני.

הדבר נולט היטב בסדרה: הרפובליקה מתה מבפנים, הרבה זמן לפני שמגירה סופית בשהיה-קרב. אחד מידידי היפנה את תשומת-ליבי לתופעה מאלפת: בסדרה שצולמה ארבעים שנה אחרי המאורעות רואינו רבים מן הלוחמים של אז, מכל הצדדים — אנארכיסטים, קומוניסטים, סוציאליסטים, אנשי הפלאנגות הפאשיסטיות (שמזן לקחו הפלאנגות בלבנון את שמן, מלונכים, ועוד, והנה, גם אחרי ארבעים שנה לא שניה אים מהם את השקפתו. הכל נשאר רכיב שהיו או. ורק אחד או שניים מן המרואיינים רמוזו על הסתייגות כלשהי ממעשה-הוועה שביצעו אז.

מכאן אפשר היה להגיע למסקנה הפסימית שאין בני-אדם מסוגלים להמשיך אף מן הנסיון של עצמם. אך אין זו אמת. ולראייה: אחרי מות הרוזן לא חזרה ספרד למלחמת-האזרחים. נראה שיש מעין הסכמה כללית שלא לחזור על הוועה הזו. היא. הם למרו משהו, בכל זאת.

לרב מול תחת-הירי

אותה סדרה על מלחמת-האזרחים בספרד מספקת מוזן למשנה גם לגבי נושא אחר: כושר-היאחזר של הימין והשמאל. המחנה הימני לא היה פחות מפולג מאשר המחנה השמאלי. כאשר פרצה ההפיכה הצבאית, כלל הימין מלונכים, קארליסטים שמרניים, פאשיסטים שמאליים ואנטי-דתיים, שמרנים, קאטולים אדוקים, ליברלים, כמה סיעות צבאיות שונות, ועוד ועוד. אבל בתוך זמן קצר ביותר התאחדו. בחרו במנהיג יחיד — פראנקו — ובפקודו צבאי מאוחד.

ואילו במחנה השמאלי לחמו הפלגים השונים זה בזה והרגו איש את רעהו עד שאחרוני הרפובליקה נלכדו בידי הצבא הימני המנצח, והוצאו על-ידו להורג — ביחד. מצב כזה קיים כמעט בכל הארצות. הימין מסוגל להתאחד, או לפחות להגיע לרמה גבוהה של שיתוף-פעולה. השמאל אינו מסוגל לכך.

ישראל היא דוגמה לכך. הנה קמה, זה עתה, קבוצה של אנשים טובים והכריזה על הקמת מפלגה חדשה, הרוגלת בשלום ובקידמה. עוד לא יבשה הדיו על קריאתם הראשונה, והנה היתקפו על-ידי כל גורמי השמאל, הושמצו וגודפו, כאילו קראו להקמת מישטר פאשיסטי.

ניהלה מערכת-השמצה פרועה נגד רשימות-השלום שמחוץ למערך. שום קבוצה ימנית לא ניהלה מערכה כזאת נגד רשימות-הסיפוח שמחוץ לליכוד.

מה גורם לשוני זה? האם אנשי-הימין הם פחות אגומנים, פחות שאפתנים, פחות שוחרי-קאריירה מאשר אנשי השמאל? בוודאי שלא. גאולה כהן אינה פחות מאוהבת בעצמה מאשר שולמית אלוני. שמואל תמיר אינו פחות אוהב-פירוטומת מאשר יוסי שריד. אנשי-הימין אינם שונאים מתחרים פחות מאשר אנשי-השמאל.

יתכן כי ההבדל נעוץ במיבנה האישיות. אל הימין נמשכים בני-אדם המחפשים מנהיג סמכותי — אלוהים, מנחם בגין או

אורי אבנרי איש ימין

אריאל שרון. קל להם יותר לקבל מנהיגות של מישור, גם אם אינו שייך לקבוצתם.

יתר על כן: התיאוריות אינן מעניינות אותם. הם שואפים לפעולה, ועל כן הם מיטיבים להביא את הצורך באחרות, כשיתוף-פעולה ובהנהגה יעילה. ואילו אל השמאל נמשכים אנשים הרחוקים כל סמכותיות, גם הנהגה סמכותית במחנה שלהם. הם מחשיבים מאוד את התיאוריה, ועל כן הם מוכנים להתפלג על קו של יוד בסעיף 176 של המצע. (מבחינת אלה, הקומוניסטים אינם שייכים לשמאל ההומאניסטי, אלא למחנה משלהם.)

בישראל המצב קשה עוד יותר. השמאל מוכה ומוכס. המוראל שלו צנח לאפס. יש בו — כאימרת האמריקאים — יותר מדי ראשי-שכטים, פחות מדי אינדיאנים. וכל אחד מראשי-השבט משוכנע לגמרי כי הוא לבדו פופולארי ואהוב, ואילו כל האחרים שונאים וכוזיים בעיני הציבור. לכן הוא שואף להיות לבד, לגמרי לבד.

לכל האנשים הטובים האלה כדאי להיזכר בספור שסיפר המנהיג הפאשיסטי בסדרה. כשנכנס לחדרו של פראנקו, ישב המנהיג ליד מכתבתו, טבל צימנים בקאקאו, אכל ושתה, ותוך כדי כך מיין פסיקדידיו מוות. הנרונים עדיין רבו באותו רגע בתאיהם על עקרונות-מצע.

מיברק בהול

השגריר האוסטרלי היוצא, דייוויד גוס, סיפר לי בריחה יהודית: יהודי אחד שולח לבנו מיברק בהול: "תתחיל לדאוג! פרטים יבואו במהרה".

נרמז לי שזוהי ההגדרה הקולעת ביותר למדיניות הכלכלית של הממשלה, כפי שהיא מוסכרת לציבור.

השיטה

הגאונית ביותר

ארט בוכוואלד, ההומוריסט היהודי-אמריקאי, גילה תגלית חשובה. הוא טוען כי העיקרון הסודי של מדיניות-החזון האמריקאית הוא חוסר מדיניות-יחזון. זה מבבל את האוייב ומנוע ממנו לנקוט צעדים נגדיים. זה מבלבל את האוייב ומנוע

אין לי ספק שזה נכון. יש יתרון גדול במעשה שהוא אידייתי לגמרי, כגון שינוי חיליה-הנחתים לביירות. אני מתאר לעצמי את הסצנה בקרמלין. חבר אנדרופוב, קיבלנו אמש ידיעה חשובה, הנשיא האמריקאי האימפריאליסטי החליט לשגר את חיליה-הנחתים לביירות. "לשם מה?" "החבר אנדרופוב, איננו יודעים. במשך כל הלילה עבדו מיטב המוחות כקג"ב, במודיעין הצבאי ובמישרי-החזון כדי לפענח את

התעלומה. כל אחד מן המוסדות הגיש בנפרד ד"ח משלו, וכל הד"חות קובעים פה אחד שזוהו מעשה מטרופ לגמרי. הנחתים ייצאאו באיזור חשוף, אי-אפשר להגן עליהם, אין להם משימה סבירה, ידידיו הסוריים יכולים לעשות בהם כאוות נפשם. האמריקאים ראו איך נכנסו הישראלים למלכודת והתחרבנו, ועכשיו הם עושים את אותו הרבר. זה מוח".

מטומטמים שכמותכם: אתם חושבים שהכלבים האימפריאליסטיים האלה הם שוטים? מוכרחה להיות לזה כוונה: יש להם בוודאי תוכנית סודית מתחכמת, שאתם לא פיענתם אותה. תחזור למומחים שלך ותגיד להם שאם לא יגלו את הסוד תוך 24 שעות, הם ימצאו את עצמם, מחזרתיים בבוקר, בקולחון בגבול מונגוליה החיצונית!

אבל בוכוואלד טועה ברבר אחר. לא האמריקאים המציאו את הפאטנט הזה. זוהי המצאה ישראלית. קשה לדעת אם המצאה היה שימחה ארליך, ייגאל הורביץ או יורם ארדור. אבל זהו פאטנט גאוני.

היהודים הם, כידוע, עם פיקה. כשיש לממשלה מדיניות כלכלית, הם יודעים לסכל אותה. הם מקדימים תרופה למכה וממציאים אלף ואחד טריקים כדי לעקוף את המדיניות. אבל מה יעשו היהודים כאשר אין לממשלה שום מדיניות? איך יקדימו תרופה למכה, כאשר לממשלה עצמה אין מושג מה היא עומדת לעשות מחר בבוקר? איך אפשר לסכל דבר שאיננו? וכך מתרוצצים היהודים מזה כמה שבועות כמו ג'וקים מסוממים בכבוק סגור, לפי הגדרתו בת-האלמוות של אותו גאון סורי, רפאל איתן. רפול רק טעה בכתובת.

היהודים אינם יודעים מה לעשות. פת"ם? מניו? דולארים? מעל לארון? מתחת למיורון? בכספת? בכנף? איש אינו יודע. אילו אימץ לעצמו שרה-האוצר החדש מדיניות כלכלית, היה עושה מישגה חמור. אבל לפי כל הסימנים אין יגאל כהן-אורגד מתכוון להיכנס למלכודת הזאת. מדיניות כלכלית? מה פיתאום! לא במדינת-היהודים!

השילוב המושלם

בחודש שעבר ביקרתי בידי-הספרים בפראנקפורט. עברתי מרוכז לרוכז בביתן הענקי שבו הוצגו הספרים שהוצאו לאור בגרמניה. היה נרמה לי שבכל דוכן שני הוצע ספר כלשהו של אפריים קישון. קישון הביט בי מן הכרזות מכל הקירות. הרושם הוא קישון הקש הסופר הלאומי של גרמניה, סופר הדור, אולי סופר המאה, יורשם של גתה, שילר ותומאס מאן.

התופעה עוררה בי סקרנות גוברת. מה יש בו, בקישון, המעורר את הרצת הגרמנים דווקא?

בוודאי, קישון פופולארי גם בארץ. אך כאן הוא אחד ההומוריסטים, ותו לא. אין הוא מסוגל כסופר. ואין הוא ההומוריסט הגדול או הנערץ ביותר בארץ. ואילו בגרמניה הוא אחד ברור. מרוע?

הירהרתי ברבר, שאלתי גרמנים, עוררתי ויכוחים כחוגים קטנים, והגעתי למסקנה מפתיעה. קישון מותח ביקורת ללא-ירחם על ישראל והישראלים. הוא מלגלג על חולשותינו, חושף את מיגרעותינו. כשאנחנו קוראים את הדברים, אנחנו צוחקים. אך איך קורא זאת גרמני? לגבי זה יכול להיות משהו שונה לגמרי: ספרות אנטי-שמית מתחכמת.

בגרמניה אי-אפשר לפרסם דברים אנטי-שמיים. בישראל אין חוק נגד הגזענות, ומותר להטיף, בראש-חוצות ובטלוויזיה הממלכתית לגירוש שני מיליון ערבים. אך הטפה אנטי-שמית כזאת מהווה בגרמניה פשע חמור. גם מבחינת הטעם הטוב ודעת הציבור, לא יעזו כיום שום גרמני למתוח ביקורת על יהודים, להשמיצם או לשימם ללעג ולקלס.

קישון

אך כאשר הרבר בא בחתימת סופר ישראלי, בעל שם עברי מובהק — הרי זה מותר. האם מספק קישון פורקן תמים לרגשות אנטי-שמיים רדומים גרמנים? האם יכול גרמני ללעוג בעזרתו ליהודים ולבוז להם? בליבו של קישון עצמו קיים, כמדומני, שילוב נדיר של לאומנות ישראלית קיצונית ובוז עמוק למציאות הישראלית. הוא מתעב את צורת-החיים כאן, את בני-עדות-הימורה, את הצברים. את הפועלים, את בעלי-המלאכה ועוד ועוד. פעם, כשדיברתי עימו ארוכות, היה לי הרושם שיש מעט מאוד דברים בישראל — שהיא ביכלל — שהוא מתייחס אליהם בהערצה. אבל הוא דוגל בישראל הגדולה, בכיבוש השטחים, במלחמה (לא חשוב נגד מי היכן), בסיפוח ובכל שאר הדברים הטובים.

זהו פטריסטיזם המזכיר את האימרה האמריקאית: "אני אוהב את האנשות, אבל אינני יכול לסבל בני-אדם". אם זה נכון, הרי יש לקנא בקישון, שמצא את סוד החיים הטובים: הוא מתגורר בנוחיות בשווייץ, מטיף ללאומנות קיצונית בישראל, ומספק תענוג אנטי-שמי עדין לגרמנים, תמורת הויתקת במאריקים עורבים-לסוחר.